

PROZA ONIRICĂ. UNIVERSUL IMAGINAR ȘI MIZA RECEPTĂRII

*Constantin Ivanov, lector univ., dr.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

ONIRIC PROSE. THE IMAGINARY UNIVERSE AND THE STAKES OF RECEPTION

*Constantin Ivanov, PhD,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID: 0000-0002-9128-7822*

CZU: 82-3

DOI: 10.46727/c.v3.24-25-03-2023.p56-59

Abstract. The oneiric prose, similar to fantastic prose, explores irrational phenomena that find their purpose in a world of possibilities, an imaginary universe. This universe takes shape as a result of an imaginary exploration, a world seen by an inner eye, but which fascinates and stimulates the creative imagination. Unlike realistic prose, oneiric prose detaches itself from the framework of reality and creates ex nihilo another world, a world created according to the laws and principles specific only to the dream in which everything is included. We do not intend to theorize conceptual aspects, but rather, we will attempt to analyze the oneiric phenomenon, as well as the oneiric project proposed by Corin Braga and, above all, the novel *Luiza Textoris* (Iași: Editura Polirom, 2012), which is considered to be a novel with complex fictional worlds, a profound message, and fascinating images.

Keywords: oneirism, dream prose, imaginary, representation, imaginary universe.

În literatură, onirismul s-a manifestat drept o mișcare aparte, mai cu seamă în poezie. În spațiul cultural românesc, grupul oniric, după cum afirmă Alina Ioana Bako, s-a constituit în 1959, avându-i drept reprezentanți de bază pe Dumitru Țepeneag și pe Leonid Dimov, fiind totodată și cei care au teoretizat conceptul de onirism, făcând distincție între oniricul *psihanalitic* sau *scientist* și cel literar, propunând ca termen distinctiv *onirismul estetic* sau *structural*. Puțin mai târziu, li se alătură poeți ca Emil Brumar, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea și Vintilă Ivănescu, formând, așadar, grupul oniric românesc (1964), despre care Alina Ioana Bako va spune: „Oniricii români se detașează de teoria freudiană a visului, în căutarea unui ferment al imaginației suficient de puternic încât să poată resuscita literatura română aflată atunci într-o perioadă sumbră de realism socialist” [2, p. 34]. Astfel că literatura onirică, în ansamblu, explorează fantasticul și îi conferă o nouă perspectivă de înțelegere și explicare a lucrurilor iraționale, iar după cum afirmă Dumitru Țepeneag, „literatura onirică e o literatură a spațiului și timpului infinit, e o încercare de a crea o lume paralelă, nu omoloagă, ci analogă lumii obișnuite. E o literatură perfect rațională în modalitatea și mijloacele ei, chiar dacă își alege drept criteriu un fenomen irațional. Și în orice caz, literatura onirică nu e o literatură a delirului, nici a somnului, ci a deplinei lucidități” [6, p. 80]. Deși grupul oniric a fost marginalizat, totuși, după 1990 au fost editate antologii și chiar studii dedicate acestui fenomen literar. În acest sens, ținem să menționăm antologia alcătuită de Corin Braga - *Momentul oniric* (București: Cartea românească, 1997); antologia poeziei onirice românești îngrijită de Ruxandra Cesereanu – *Deliruri și delire* (Pitești: Editura Paralela 45, 2000) și, desigur, antologia de texte teoretice despre onirism ale lui Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag, îngrijită de Marian Victor Buciu – *Onirismul estetic* (București: Editura Curtea Veche, 2007). Au fost publicate o serie de articole științifice despre fenomenul oniric și despre poezia onirică, dar și studii importante, printre care putem remarca monografia Alinei Ioana Bako *Dinamica imaginarului poetic: grupul oniric românesc*

(Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2012) și studiul lui Marian Victor Buciu – *Dumitru Țepeneag, originalul onirograf* (București: Ideea Europeană, 2013). În siajul unor reevaluări (resurecții) programatice ale onirismului literar și care ar aduce ceva nou sub aspect teoretic față de onerism, putem evidenția contribuția lui Corin Braga și a Ruxandrei Cesereanu, care, după părerea lui Marian Victor Buciu, ar propune un alt onerism, numindu-l, de altfel, *Neo-onirism*.

Proza de factură onirică, la fel ca și proza fantastică, explorează fenomene iraționale care își găsesc rostul în cadrul unei lumi a posibilului, a unui univers imaginar. Acest univers prinde contur ca urmare a unei explorări profunde, o lume văzută de un ochi lăuntric, dar care fascinează și suscită imaginația creatoare. Spre deosebire de proza de factură realistă, proza onirică se detașează de cadrul realității, creând, am putea spune, *ex nihilo* o altă lume, o lume creată după legile și principiile specifice doar visului în, precum foarte bine afirmă Leonid Dimov, „explicitarea senzației de vis este deci un element adjuvant chiar la acei artiști dedați metafizicii. Ea a transformat în opere literare «autentice» chiar și unele cărți de filozofie precum utopiile medievale, de pildă. «Reificarea» onirică nu înseamnă mortificarea ființelor în obiecte, ci numai «obiectualizarea» lor, adică ștergerea granițelor relaționale, cutumiare, rigide, convenționalizate de o realitate aparentă, pentru a crea o lume *panică*, suficientă sieși. Această lume nu exclude nimic, ci include totul, nu evadează, ci invadează” [6, p. 87-88].

Detașându-ne de valoarea utilitară a visului și de abordarea factorului psihologic, analizăm visul ca procedeu artistic ce pune în valoare dimensiunea creatoare și modalitatea expresă de explorare a universurilor imaginare, fără a impune anumite limite dictate de unele raționamente. Visul devine, în acest caz, și un element cu valoare simbolică, un procedeu care deschide porțile spre o altă dimensiune, unde percepția asupra realității este remodelată în așa fel, încât matricea ce încadrează anumite fapte și evenimente sunt luate în posesia personajului visător. Deja nu mai putem vorbi de un *eu* empiric care se scufundă într-o stare de visare, ci de un *eu* oniric care evadează, am putea spune, într-o dimensiune a fantasmelor și a reveriei poetice. În acest sens, filozoful francez Gaston Bacherard afirmă următoarele: „Visul nu este un produs al vieții în stare de veghe. El este starea subiectivă fundamentală. Un metafizician va putea vedea aici în acțiune *un fel de revoluție coperniciană a imaginației*. Într-adevăr, imaginile nu se mai explică prin trăsăturile lor obiective, ci prin sensul lor subiectiv. Această revoluție înseamnă că situăm visul înaintea realității, coșmarul înaintea dramei, spaima înaintea monstrului, greața înaintea căderii; pe scurt, imaginația este, în subiect, destul de vie pentru a-și impune viziunile, spaimile, nefericirea. Deși visul este o reminiscență, el este reminiscența unei stări anterioare vieții, stării vieții moarte, un fel de doliu înaintea fericirii. Vom putea face căderea imaginară încă un pas situând imaginea nu numai înaintea gândirii, înaintea povestirii, ci înaintea oricărei tulburări. Un fel de măreție sufletească este asociată spaimei din poeme, iar această măreție a sufletului nefericit dezvăluie o natură atât de primordială, încât ea asigură pentru totdeauna imaginației primul loc. Este imaginația care gândește și este imaginația care suferă. Ea e cea care acționează. Ea se descarcă nemijlocit în poeme. Noțiunea de simbol e prea intelectuală. Noțiunea de experiență poetică e prea «experimentală». Gândirea și experiența vagabonde nu mai sunt de ajuns pentru a atinge primitivitatea imaginarului” [1, p. 104-105].

După o reevaluare estetică a onirismului sau, cum mai este numit *manifestul neo-oniric*, și după contribuția sa substanțială la reeditarea unor lucrări despre onirism, Corin Braga vine cu un amplu proiect oniric atât diaristic, cât și romanesc, despre care Horea Poenar va spune că „onirismul propus și practicat de Corin Braga depășește granițele unei opțiuni tematice, înspre constituirea autentică a unei literaturi proprii, în singularitatea căreia conceptele și punctele de referință se reazăază” [7, Text însoțitor la romanul *Luiza Textoris*]. Așadar, în acest caz vorbim de două jurnale de vise ale lui Corin Braga, *Oniria* (1999, jurnal ce conține vise din perioada 1986-1995) și *Acedia* (Polirrom, 2014, jurnal de vise din perioada 1998-2007). Apoi putem

vorbi de impresionanta tetralogie *Noctambulii*, care cuprinde romanele *Claustrofobul* (Cluj, Editura Dacia, 1992), *Hidra* (Sibiu, Editura Imago, 1996), *Luiza Textoris* (Iași, Polirom, 2012) și *Ventrilocul* (Iași, Polirom, 2022). Aceste romane onirice ale lui Corin Braga reprezintă o călătorie impresionantă prin lumea fantasmelor, în care putem descoperi elemente și imagini onirice din jurnalele de vise ale autorului, fapt despre care afirmă în *Acedia* că „romanele mele (spune Corin Braga) sunt o încercare de a pune cap la cap imaginile onirice care m-au obsadat, pentru a alcătui un film continuu. Pe firul lui, ai trebui să se poată coborî pe tărâmul lumii celeilalte. Acest jurnal, în schimb, lasă paginile de vise în dezordinea în care au apărut ele; poate că fulgurile izolate au și ele puterea de a lumina adâncurile. Este posibil să visez un vis continuu, în care realitatea curge din coșmar în feerie, și invers? Acest jurnal este o mereu reluată încercare de a decola din lumea de zi cu zi înspre lumea de dincolo, de aceea paginile lui sunt scăldate când de lumina de cenușă a cotidianului, când de culorile mirifice ale noctambulei” [5, p. 6].

Primele două romane reprezintă peripețiile din „interiorul lumii viselor” ale personajelor Adela și Anir, pe care îi vom regăsi în ultimele două romane ale lui Corin Braga ca fiind dublii de vis ale personajelor Luiza Textoris și Fulviu Friator. Aceste personaje trăiesc într-o lume a viselor, consemnând într-un jurnal fiecare vis pentru a putea stăpâni mai bine dublii lor de vis, respectiv să poată fi în stare să-și creeze vise lucide. Astfel că în cel de-al treilea roman, *Luiza Textoris*, regăsim un plan al realității aparent monoton și banalizat, unde visul devine un refugiu, un mediu în care pot fi trăite alte senzații și alte experiențe, iar mai târziu va deveni un tărâm în care pot fi experimentate și reconstituite anumite probleme ce țin de un alt plan al existenței. În același timp, visul poate deveni și o posibilitate de canalizare spre abisalitatea inefabilă, de comunicare și pătrundere în spațiile interzise ale psihicului uman: „Oare m-am identificat cu el prin proiectul meu de a-mi duce romanele la limita realității, în punctul unde adevărul transcende distanța dintre ficțiune și viață, unde ființa abisală ți se deschide ca un canal de lavă subacvatică spre suprafață și te implică la un mod ireductibil și definitiv, în care proiecția în afară face ca fricile nevrotice să sedimenteze în lumea de zi cu zi, în care pâlpâitul subteran al sufletului devine un metronom ce își scandează realitatea, dându-i masivitatea nebuniei obiective, a imposibilului încălcat, a cenzurii (nu psihanalitice, ci existențiale) forțate, a interzisului vizitat” [3, p. 104]. Spre exemplu, Luisa pătrunde în lumea visului pentru a putea înțelege drama familiei sale, respectiv află adevărul despre propria-i existență. Este, de fapt, o evadare în dimensiunea lumilor paralele, într-o realitate alternativă. Luisa părăsește lumea ei înconjurătoare și pătrunde într-un univers imaginar, mult mai bogat și mai colorat decât realitatea seacă. Odată ce visul devine pentru Luisa Textoris un refugiu, această experiență îi oferă totodată și cele mai bogate și senzaționale călătorii în dimensiunea onirică, ce are menirea de a suprima decepțiile lumii de *acasă*. În vis, personajul devine o făptură cu puteri supranaturale, fapt care ajunge să-și dorească visele în locul realității. După moartea bunicii, Luisa căzuse într-un somn profund din care se va trezi abia peste trei săptămâni. După acest eveniment, își dă seama că nu mai are vise. Prin urmare, întâlnim o lume onirică cu legile și principiile ei, o lume tot atât de reală precum cea a protagonistei Luisa. Iar modalitatea prin care visele ei pot fi ținute sub control este aceea de a ține un jurnal de vise, în care să fie înregistrate toate „visele deja trecute”, fără posibilitatea anticipării celor care vor veni (p. 88). Această posibilitate are menirea de a pune în ordine anumite stări și intenții: „Efortul de a-ți aminti tot ce ai visat și de a-l transcrie pe hârtie își fixează atenția asupra stării de vis. E un mod de a-ți prelungi visul în timpul treziei. Și în acest ținut de margine dintre conștiința ta trează și conștiința adormită poți mai ușor să strecuri gânduri și intenții lucide” (p. 88). Tot acest periplu în lumea viselor este dezvoltat și în cel de-al patrulea roman al lui Corin Braga, *Ventrilocul*, în care personajele sunt nevoite să se confrunte cu anumite instanțe malefice, care își au rădăcinile în generațiile anterioare ale familiilor lor, dezlegând astfel blestemul care le-a marcat existența. Fulviu Friator, protagonistul romanului

Ventrilocul, ajunge atât de bine să stăpânească lumea viselor, încât poate să-și reorganizeze în jurul lui toate lucrurile, astfel încât Fulviu a devenit instanța ce poate reorganiza realitatea după gândurile și dorințele sale.

În concluzie, am putea spune că universurile imaginare pe care le putem descoperi în proza de factură onirică și mai cu seamă în romanele onirice ale lui Corin Braga, ne dezvăluie o lume fascinantă cu traume psihologice ce marchează ființa umană, tehnici de reconstituire a traumei, dar și teorii complexe despre vis, precum e cea a dublilor de vis. Privind în ansamblu, literatura onirică este ca un refugiu din cotidianul banalizat și dur, spre o lume a fracturilor identitare ce poate fi contemplată pe deplin doar în interiorul ființei. Este o literatură ce ne provoacă să privim cu atenție spre lumea noastră lăuntrică și să găsim în ea atât imaginile recurente ce ne marchează suferința, cât și cele care ne pot da bucuria împlinirii de sine în actul lecturii.

BIBLIOGRAFIE

1. BACHELARD, G. *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*. Traducere de Irina Mavrodin. București: Editura Univers, 1999, 280 p., ISBN 973-34-0389-X.
2. BAKO, Alina Ioana *Dinamica imaginarului poetic: grupul oniric românesc*. Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2012, 243 p., ISBN 978-973-757-714-6.
3. BRAGA, C. *Acedia: jurnal de vise (1998-2007)*. Iași: Editura Polirom, 2014, 268 p., ISBN 978-973-46-4590-9.
4. BRAGA, C. *Luiza Textoris*. Iași: Editura Polirom, 2012, 371 p., ISBN 978-973-46-2899-5.
5. BRAGA, C. *Oniria: jurnal de vise (1985-1995)*. Pitești: Editura Paralela 45, 1999, 178 p., ISBN 973-9433-47-2.
6. DIMOV, L, ȚEPENEAG, D. *Onirismul estetic*. Antologie de texte teoretice și prefață de Marian Victor Buciu. București: Curtea Veche, 2007, 478 p., ISBN 978-973-669-287-1.
7. POENAR, H. Text însoțitor la romanul *Luiza Textoris*. Iași: Editura Polirom, 2012, 371 p., ISBN 978-973-46-2899-5.